

УДК 658.005

О.В. Кам'янська, І.О. Солов'ян

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено основні види фінансової підтримки інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Особлива увага приділена порівнянню процедур надання податкових стимулів в Україні та за кордоном з метою виявлення чинників впливу на ефективність державної податкової політики. На основі проведеного дослідження сформовано пільги, застосування яких дозволить вирішити проблему поліпшення інноваційного клімату в Україні.

The main types of financial support for innovation of domestic enterprises are investigated in the article. Particular attention is paid to the comparison of procedures for providing tax incentives in Ukraine and abroad, in order to identify factors influencing on effectiveness of state tax policy. Based on the research were selected credits, which application would solve the problem of improving the innovation climate in Ukraine.

Ключові слова: податкові пільги, стимулювання, інноваційна діяльність, ефективність.

За умов входження України до глобальної економічної системи особливо актуальними стають питання забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних технологій та розробки такої державної політики, яка б належним чином стимулювала інноваційний розвиток. При цьому, ключову роль у забезпеченні інноваційного розвитку суспільства має відігравати держава шляхом реалізації своїх функцій.

Державне регулювання здійснюється, у тому числі, завдяки застосуванню податкових пільг (санкцій) спрямованих на стимулювання інноваційного розвитку бізнесу. Такі методи є актуальними і широко застосовуються у промислово-розвинених країнах, не дивлячись на загальну тенденцію до зниження обсягів державного фінансування та перекладення цих обов'язків на приватний бізнес.

До вирішення питань впровадження та реалізації політики стимулювання інноваційної діяльності державою зверталися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Попри підвищений інтерес до цієї проблеми для української економіки це питання залишається відкритим.

Метою даної статті є виявлення чинників, що впливають на ефективність державної податкової політики та виділення відповідних пільг, застосування яких дозволить поліпшити інноваційний клімат в Україні.

Проаналізувавши законодавство України та праці багатьох вчених було встановлено, що державне стимулювання інноваційної діяльності підприємств включає: законодавче стимулювання, податкове стимулювання, фінансову підтримку, пряме фінан-

сування та покращення умов збуту. При цьому, за Статтею 17 ЗУ «Про інноваційну діяльність» [1] фінансова підтримка інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- а) повного безвідсоткового кредитування пріоритетних інноваційних проектів;
- б) часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування інноваційних проектів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;
- в) повної чи часткової компенсації відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;
- г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;
- д) майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування».

Не зважаючи на вище зазначені види фінансової підтримки, в законодавстві України відсутнє чітке визначення умов надання такої підтримки. Крім цього, варто враховувати «сьогоднішню» обмеженість бюджетних ресурсів держави, що є головним чинником гальмування інноваційного розвитку економіки України (табл. 1).

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств за 2005–2012 роки [2]

Рік	Загальна сума витрат, млн грн.	У тому числі за рахунок коштів, млн грн.			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6

За даними з таблиці можна встановити, що фінансування інноваційної діяльності підприємств здійснюється в основному за рахунок особистих коштів власників підприємств. При цьому, частка державного фінансування становить у середньому від 0,48 % (2005 рік) до 2,8 % (2008 рік), на 2012 рік – 1,95 %. Це свідчить про низький рівень стимулювання інноваційної діяльності.

Низький рівень державного фінансування значно впливає і на кількість підприємств, котрі займаються інноваційною діяльністю, і на обсяги реалізації інноваційної продукції до загального обсягу промислової продукції (табл. 2).

Таблиця 2

**Впровадження інновацій на промислових підприємствах за
2005–2012 роки [2]**

Рік	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2005	8,2	1808	3152	6,5
2006	10,0	1145	2408	6,7
2007	11,5	1419	2526	6,7
2008	10,8	1647	2446	5,9
2009	10,7	1893	2685	4,8
2010	11,5	2043	2408	3,8
2011	12,8	2510	3238	3,8
2012	13,6	2188	3403	3,3

Отже, незважаючи на те, що кількість підприємств, які впроваджують інновації зростає, обсяги реалізованої інноваційної продукції в 2012 році знизилась вдвічі порівняно з 2005 роком. При цьому спостерігається повільна тенденція до зростання кількості інноваційних підприємств.

Спираючись на вище викладений матеріал підсумуємо, що найважливіший для України спосіб державного стимулювання інноваційної діяльності підприємств – податкове стимулювання, на жаль, в Україні практично не використовується, за винятком спеціальних режимів оподаткування у межах технопарків. Відповідно, особливо гостро постає проблема визначення розміру пільги та її отримувача.

За Статтею 6 ЗУ «Про інноваційну діяльність» передбачено, що одним із заходів державного регулювання інноваційної діяльності є встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності [1]. Загалом, податкова пільга являє собою передбачене податковим і митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку і збору в меншому розмірі за наявності підстав [3].

За статтею 30 Податкового кодексу України виокремлюють такі шляхи надання податкових пільг [3]:

- податкове вирахування (знижка), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- встановлення зниженої ставки податку та збору;
- звільнення від сплати податку та збору.

Варто зазначити, що зниження ставок податку на прибуток інноваційних підприємств та організацій, що виконують інноваційні науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки є досить простим у використанні [4, с. 14]. Хоча в законодавстві прописані вище зазначені податкові пільги, але при цьому відсутня певна їх конкретизація: умови, терміни та обсяги надання.

До прийняття змін до Податкового кодексу України в Розділі V ЗУ «Про інноваційну діяльність» були зазначені певні особливості оподаткування та митного регулювання інноваційної діяльності. У розділі конкретно зазначалось про те, що підприємства, котрі здійснюють інноваційну діяльність мають пільги з податку на прибуток (50 %), пільги з земельного податку (50 % чи звільнення від сплати), пільги з податку на додану вартість, митні пільги (звільнення від сплати на певний строк) та прискорену амортизацію основних фондів на 20 %. Виключення цієї інформації додало невизначеності та фрагментарності законодавчої бази та підвищило рівень ризикованості процесу комерціалізації нововведень.

Враховуючи те, що податкова підтримка — це інструмент державного впливу на діяльність інноваційних підприємств, котрий має широке коло охоплення інноваційних підприємств та мотивує їх до збільшення обсягу комерціалізації інноваційної продукції, необхідно розробити рекомендації щодо особливостей її реалізації. Насамперед, варто порівняти вітчизняну та зарубіжні податкові системи, а саме процедуру надання податкових пільг для підприємств, котрі займаються інноваційною діяльністю (табл. 3).

Таблиця 3

Зарубіжні та вітчизняні податкові пільги для інноваційних підприємств (розробка авторів на основі джерел [5; 6; 7; 8; 9])

Пільги	Країни					
	Японія	Велика Британія	Канада	Франція	США	Україна
1	2	3	4	5	6	7
Інвестиційний податковий кредит	5,3 % (для електротехніки та обладнання)	50 % (для 1-го року експлуатації)	10–15 %		20 %	0 % (лише пріоритетні інноваційні проекти)
«Податкові канікули»		5 років (0 % чи 50 %)		50 % на 5 років для малих та новостворених фірм	5 років – 0 % Венчурні фірми не сплачують податок 10 років	З 1 квітня 2016 року (0 % для підприємств із прибутком до 3 млн грн.)
Прискорена амортизація	10 % – 50 % (найпоширеніша 15–18 %)	1-й рік — повне списання вартості	Найвища норма	Для енергозберігаючого, екологічного та інформаційного обладнання	5 років	

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
Податкова знижка на дохід		20 % (для малих і середніх фірм)	20 % (30 % — економічно нерозвинені регіони)		Не сплачується дохід на патенти та майнові права	
Податкова знижка на проведення НДДКР	20 %	125 % списання витрат (для великих підприємств)	20–25 % списання витрат на собівартість		Податкові пільги на доходи від продажу цінних паперів	
Податок при реінвестуванні		Відсутній				Відсутній
Державні гарантії		50 млн фунтів на гранти		Повернення 40–75 % застрахованого кредиту	Контракти (50 тис. дол.) для залучення МСП	Комерційним банкам
Вимоги до місця проведення досліджень	Обмеження відсутні		Канада	ЄС	США	
Обсяги державних виплат на НДДКР на 2011 рік	\$ 144100 млн	\$ 777,4 млн	\$ 1793,29 млн	\$ 1286,63 млн	\$ 382600 млн	\$ 18,65 млн
Питома вага інноваційних підприємств на 2011 рік	75 %	55 %	58 %	70 %	80 %	13,6 %

За результатами складеної таблиці було визначено, що ефективність застосування податкової політики як засобу стимулювання інноваційної діяльності підприємств залежить від багатьох чинників, зокрема від видів податкових знижок, їх строків, розмірів і умов надання.

Ми виявили, що податкові пільги розвинених країн світу (Японія, Велика Британія, Канада, Франція, США) позитивно впливають на кількість інноваційних підприємств та обсяги комерціалізованих нововведень. Найуспішнішою країною є США — 80 %

інноваційних підприємств від загальної кількості наявних промислових підприємств. Стратегією цієї країни є децентралізоване регулювання, де ініціатива виготовлення інноваційної продукції належить суб'єктам господарювання, а держава надає для цього різні податкові стимули та створює сприятливі умови для комерціалізації нововведень. Цю стратегію також застосовують і у Великій Британії.

Для України ефективним було б використання змішаної стратегії. Таку стратегію застосовує уряд Франції. Вона ефективна для країн з потужним державним сектором, де уряд проводить активну інноваційну політику шляхом прямого та непрямого регулювання [6, с. 27].

Крім цього, ефективним інструментом стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств мають стати «податкові канікули», що передбачають звільнення суб'єкта господарювання від сплати податку на прибуток на визначений термін. Надання цієї пільги дозволить підприємству, що здійснює інновації, забезпечити першочергове погашення витрат перших етапів інноваційного циклу, протягом яких відповідні витрати ще не перебиваються доходом від реалізації інноваційного проекту [4, с. 13–14].

При цьому, застосування механізму «податкових канікул» може реалізовуватись за двома напрямками [4, с. 14]:

- податкова підтримка інноваційних підприємств (незалежно від напрямку діяльності підприємства);
- тимчасове виведення з-під оподаткування прибутку від реалізації інноваційних проектів.

Ґрунтуючись на результатах дослідження податкових пільг провідних країн світу, можна визначити ті, що варто застосувати на території України:

1. Розширення меж інвестиційного податкового кредиту (встановлення 20–50 % податкової знижки не лише для пріоритетних інноваційних проектів, але й для інших інновацій). Розвиток неперіоритетних інновацій є привабливим для України, так як інновації можуть бути корисними для інших країн. Продаж таких інновацій збільшить обсяги фінансових надходжень до державного бюджету.

При цьому, доцільно застосовувати пріоритетний податковий кредит, адже він у більшості випадків пов'язаний саме зі стимулюванням інвестицій в НДДКР. Використання даного механізму є найперспективнішим для України засобом підтримки інноваційної діяльності. До того ж, напрями його можливого застосування залежать від впливу цієї пільги на кінцеві фінансові показники роботи підприємства [10, с. 109].

Обов'язковою умовою для застосування інноваційного податкового кредиту є законодавче врегулювання складу витрат інноваційного характеру, що є базою для розрахунку податкового кредиту [4, с. 16].

2. Повернення 20 % норми прискореної амортизації основних фондів інноваційних підприємств (для накопичення коштів з метою заміни застарілого обладнання).

3. Надання податкової знижки на витрати, здійснені з метою проведення НДДКР. Знижка може коливатись у межах 10–15 %. Надання такої знижки стимулюватиме підприємства до активнішого проведення досліджень та розробок.

4. Надання державних гарантій у вигляді грантів (Великої Британія) чи контрактів (США) хоча б для пріоритетних інновацій. Суми грантів необхідно визначати відповідно до наявних коштів державного бюджету, але бажано, щоб сума була достатньою для часткового покриття витрат на комерціалізацію нововведень.

Для успішної реалізації податкової політики стимулювання інноваційної діяльності необхідно також створювати сприятливі умови для проведення НДДКР та комерціалізації нововведень. Так, А.П. Гречан та Т.Є. Воронкова рекомендують забезпечувати взаємодію суб'єктів інноваційної діяльності протягом всього інноваційного ланцюжка (між споживачами та виробниками) та сприяти «кластерній» організації підприємств [6, с. 32]. На нашу думку, виконання цих заходів позитивно вплине на інноваційний рівень економіки України.

Варто зазначити, що головними інструментами для формування ефективної взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності протягом ланцюжка, виходячи з [6, с. 32], є:

- стимулювання розвитку науково-інноваційної інфраструктури для взаємодії наукових та виробничих секторів;
- забезпечення розвитку інфраструктури інноваційного процесу (система інформаційного забезпечення, спрощення процедури експертизи, система сертифікації);
- створення ефективних шляхів просування вітчизняних розробок за кордон (реклама, трансфер технологій та працівників тощо).

Отже, діяльність існуючої податкової системи України не спрямована на стимулювання до створення інновацій. У новому податковому законодавстві відсутня конкретизація щодо умов надання пільг. Крім цього, в державі майже відсутні сприятливі умови для проведення НДДКР та комерціалізації нововведень. Законодавча база не забезпечує достатній захист інтелектуальної власності.

Поліпшення інноваційного клімату України можливе за умов застосування запропонованих змін щодо надання податкових пільг. Проте наявність вище наведених негативних чинників вимагає проведення подальших досліджень та розробок заходів з покращення законодавчої бази та механізму стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств в цілому.

1. Закон України «Про інноваційну діяльність»: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>; 2. Державна служба статистики України: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html; 3. Податковий кодекс України станом на 01.04.2013: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>; 4. *Марченко О.* Напрями податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств / О. Марченко, В. Ткаченко. — Економіст. — 2013. — № 1. — С. 13–17; 5. *Марков В.В.* Налоговые льготы как способ стимулирования инновационной деятельности: оценка целесообразности и бюджетной результативности их применения / В.В. Марков // СПГУ. — Санкт-Петербург, 2010. — 204 с.; 6. *Гречан А.П.* Роль державного управління в активізації інноваційної діяльності промислових підприємств / А.П. Гречан, Т.Є. Воронкова // Проблеми економіки організацій та управління підприємствами. — Вісник КНУТД. — 2011. — № 2. — С. 26–34; 7. *Жовтанецька О.О.* Державне управління інноваційною діяльністю / О.О. Жовтанецька, Г.Й. Никифорук. — НУ «Львівська політехніка». — С. 317–324; 8. *Великий Ю.В.* Світовий досвід податкового стимулювання інноваційної діяльності / Ю.В. Великий. — Вісник КНУ. — 2011. — № 28. — С. 260–264; 9. *Шелюбская Н.В.* Политика ЕС по стимулированию инновационной деятельности частного бизнеса / Н.В. Шелюбская // Инновационная политика. — 2010. — С. 120–130; 10. Проблеми розвитку податкової політики і оподаткування: монографія / за заг. ред. проф. Ю.Б. Іванова. — Харків: ВД «Інжек», 2007. — 448 с.